

out these programs.

Which is why, the experience of the U.S.A. and Great Britain concerning the result monitoring of the implementation of budget programs was studied. It has been stated that in the U.S.A. a system of a rating program (PART) has been used since 2002, it analyzes 20% of all budget programs. They are estimated according to a five-point scale which includes the following characteristics: efficiency, efficiency moderation, adequacy, inefficiency and failure to estimate. In Great Britain, since 1991, every ministry and department submits an annual report to the parliament which contains the results achieved in the implementation of a target program as well as the expected results in future. The application of this experience in domestic practice of public program planning will help avoid inefficient use of public funds and solve the problem of financing due to international experience of capital attraction of institutional investors.

Predicted scenarios of the capital attraction as to the supply of farm enterprises with production facilities were simulated on the example of the agrarian sector of the national economy. A statistical pattern to model the effect of factors on the investment capital supply of farm enterprises in future was worked out. As the research results show, the asset attraction of the institutes of joint investment can improve the situation for farm enterprises as to their supply with production facilities considerably. A worked out simulation model can be used as a base model for working out the planning scenarios for the programs of social and economic development of other sectors of the national economy in Ukraine.

Key words: strategic planning, programs of the national development, financing sources, institutional investors.

УДК 338.433:339.564

DOI 10.31395/2415-8240-2019-95-2-58-69

РОЗВИТОК ЕКСПОРТООРІЄНТОВАНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ АГРАРНОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ

О. О. ШКОЛЬНИЙ, доктор економічних наук

Уманський національний університет садівництва

У статті висвітлено проблеми розвитку експортоорієнтованої діяльності підприємств аграрного сектору економіки. Проаналізовано основні цілеутворюючі чинники експортної діяльності. В контексті аналізу тенденцій у зовнішньоекономічній сфері проаналізовано зміну індексу умов торгівлі за окремими товарними групами в Україні.

Ключові слова: експортоорієнтована діяльність, аграрний сектор економіки, конкурентне позиціонування, моніторинг логістичних ланцюгів постачання.

Постановка проблеми. Опанування методами глобального маркетингу та менеджменту, участь у глобальних ланцюгах постачання продовольства, розвиток експортної інфраструктури, застосування дипломатичних та політичних інструментів для подолання вхідних глобальних бар'єрів є важливими економічними проблемами, від вирішення яких залежить ефективність зовнішньоекономічної діяльності підприємств аграрного сектору економіки. Стратегічним напрямом управління експортом може бути орієнтація на окремі види продовольства, що сприятимуть ефективному конкурентному позиціонуванню на світовому ринку.

Подолання наслідків глобальної економічної кризи супроводжується позитивними тенденціями росту платоспроможного попиту на світовому ринку. Важливість підвищення рівня добробуту населення та зменшення негативного сальдо платіжного балансу зумовлює необхідність нарощування обсягів вітчизняного експорту продовольства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Експортна діяльність має специфічні особливості, що суттєво відрізняє її від практики підприємництва на внутрішньому ринку. Формування експортного потенціалу надає можливість аграрним підприємствам зміцнювати конкурентні позиції. С. В. Маркова, О. М. Шевченко та О. М. Олійник ідентифікують як внутрішні (розмір підприємства, досвід, доступ до ресурсів для розвитку експорту; персонал; технології, унікальність і специфіка та ціна товару; стратегія експорту), так і зовнішні (політико-економічні процеси; характеристики експортного ринку; нормативно-правова база в контексті митно-тарифного та нетарифного регулювання; держане регулювання зовнішньоекономічної діяльності) фактори впливу на експортний потенціал підприємства [7].

Н. Патица виділяє пріоритети забезпечення конкурентоспроможності сільського господарства України на світових ринках: експортоорієнтована модель; досконалі механізми просування українських товарів; забезпечення компліментарних ефектів виходу на світові ринки; розширення експорту перспективних продуктів; створення нових нетрадиційних ринкових ніш; ефективне ринкового позиціонування та просування товарів; інноваційне підприємництво; інтеграція товаровиробників в експортоорієнтованому сегменті; формування експортного потенціалу органічної продукції; урахування у виробничій та експортній діяльності тенденцій глобальних змін клімату; а також посилення ролі держави в управлінні конкурентоспроможністю суб'єктів експортоорієнтованого підприємництва

[8].

Участь в експорті передбачає необхідність отримання нових навичок менеджменту та інноваційних технологій. Підвищення рівня продуктивності праці та інноваційна логістика, що спостерігається у практиці підприємств-експортерів, справляють позитивний вплив на культуру підприємницької діяльності також і на вітчизняному ринку. Обмеженість внутрішнього ринкового потенціалу стимулює розширення експортоорієнтованої діяльності. Крім того, як відзначає О. В. Галаган, основними цілеутворюючими чинниками експортної діяльності є можливості забезпечення валютних надходжень, формування стратегій маркетингового та конкурентного позиціонування, згладжування наслідків сезонності ринкового попиту на окремі види продукції, завантаження вільних потужностей, досягнення економії за рахунок масштабів та зниження витрат на одиницю продукції, розподілу ризиків між ринковими сегментами вітчизняного та світового ринків [2, с. 18].

Нерозвиненість експортної інфраструктури та сфери логістики є стримуючим чинником економічного зростання. Д. А. Войчак виділяє торговельний, логістичний, інформаційний, інституціональний, фінансовий, інноваційний, екологічний, соціальний елементи глобальної інфраструктури агропродовольчого ринку [1, с. 48].

Проблемам розвитку експорту сільськогосподарської продукції присвячено значну кількість публікацій, однак недостатньо повно висвітлено питання диверсифікації експорту та простеження логістичних ланцюгів постачання продовольства в процесі експортної діяльності підприємств.

Методика досліджень. Теоретичною та методологічною основою дослідження є системний підхід. Аналіз та синтез застосовувались як методи досліджень при написанні статті. Зокрема абстрактно-логічний аналіз використано в процесі вивчення логістичних аспектів розвитку експортної діяльності підприємств аграрного сектору економіки.

Результати дослідження. Позитивні тенденції розвитку світової економіки створюють сприятливі можливості для зміцнення експортного потенціалу України. Незначна ринкова частка країни у світовому експорті продовольства свідчить про наявні резерви підвищення ефективності зовнішньоекономічної діяльності.

Серед основних напрямів реалізації Стратегії розвитку експорту продукції сільського господарства, харчової та переробної промисловості України слід відзначити впровадження інструментів оцінки експортного

потенціалу за основними видами продукції; посилення взаємодії профільного міністерства з галузевими асоціаціями; удосконалення менеджменту якості; поліпшення правових, організаційних та економічних умов для здійснення міжнародної торгівлі продукцією; залучення інноваційних підходів та нових технологічних рішень; гармонізацію національного законодавства до європейських вимог щодо походження водних біоресурсів; впровадження інструментів оцінки потенційної привабливості зовнішніх ринків; забезпечення підтримки вітчизняних експортерів; удосконалення експортної інфраструктури; надання суб'єктам підприємництва оперативної інформації про кон'юнктуру світового ринку та ін. [9].

Обсяги українського експорту продовольчих товарів та сировини для їх виробництва в країни ЄС зростають вищими темпами, порівняно з іншими країнами (рис. 1).

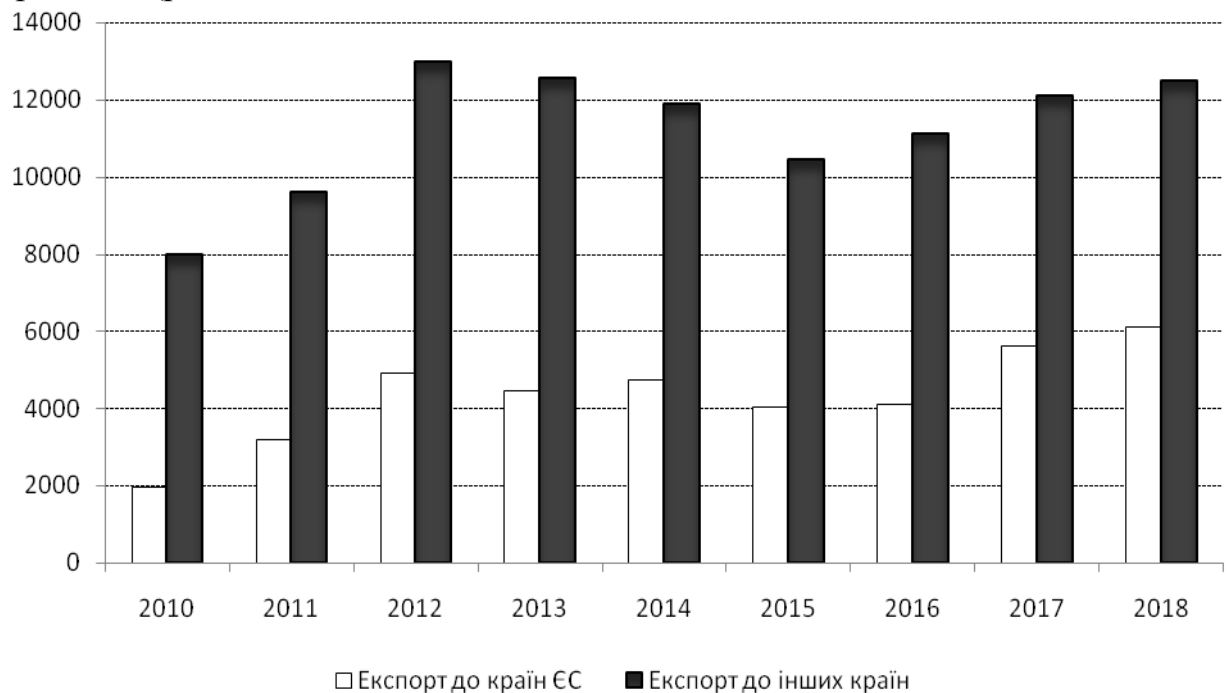

Рис. 1. Динаміка українського експорту продовольчих товарів та сировини для їх виробництва, млн дол. США

Джерело: побудовано автором за даними [4]

Поряд з цим, І. В. Ганза вказує на ризики, пов'язані з євроінтеграційними процесами: підвищення рівня конкуренції на внутрішньому ринку в умовах зменшення нетарифних бар'єрів; ускладнення доступу українських товарів на європейський ринок у зв'язку з невідповідністю систем стандартизації та сертифікації; вилучення з режиму вільної торгівлі цілого ряду вигідних для України товарних позицій;

запровадження з боку ЄС не вигідної для України системи тарифних квот; скасування вивізного мита на насіння соняшнику; збереження в ЄС високого рівня дотацій, що зумовлює послаблення конкурентних позицій українських товаровиробників [3].

Наявність потужних конкурентів на європейському ринку ускладнює механізми маркетингового позиціонування для вітчизняних експортерів. Слід вказати на те, що у 2018 р. Нідерландами експортовано агропродовольчої продукції на суму 90,3 млрд євро, крім того на експорт поставлено товарів, пов'язаних із підприємницькою діяльністю в аграрному секторі економіки, на суму 9,2 млрд євро (сільськогосподарські машини, обладнання для переробних підприємств, матеріали для теплиць, добрива та засоби захисту рослин) [11].

Табл. 1. Топ-рейтинг 10 найбільших вартісних товарних позицій аграрного експорту України в 2018 р. [6]

Назва товарної позиції	Вартість експорту, млн. дол. США	Частка у загальному експорті країни, %
Олія	4113,5	8,7
Кукурудза	3506,3	7,4
Пшениця	3004,3	6,4
Насіння свиріпи або ріпаку	1010,9	2,1
Макуха, тверді відходи від вилучення рослинних жирів і олій	921,5	2,0
Соеві боби	831,2	1,8
Ячмінь	681,9	1,4
М'ясо та їстівні субпродукти птиці	506,6	1,1
Сигари, сигарилі та сигарети, цигарки	340,8	0,7
Цукор з цукрової тростини або з цукрових буряків у твердому стані	216,5	0,5

Серед найбільших вартісних товарних позицій аграрного експорту України в 2018 р. можна відзначити олію, кукурудзу, пшеницю, насіння

ріпаку, макуху, тверді відходи від вилучення рослинних жирів і олій, соєві боби, ячмінь, м'ясо та їстівні субпродукти птиці, сигари та цигарки, цукор (табл. 1).

Орієнтація українських агрохолдингів на експорт продукції рослинництва пов'язана з привласненнями таких видів рент [5]:

- диференційної ренти I-го порядку (як наслідок низької нормативної оцінки сільськогосподарських земель та низької орендної плати);
- сільськогосподарської ренти (за рахунок різниці реалізаційних цін на агропродовольчу продукцію на внутрішньому і зовнішньому ринках);
- технологічної антиренти (внаслідок використання дешевих землі та робочої сили);
- організаційної квазіренти (через дію закону вертикальної інтеграції);
- транспортної ренти (як результат наявності в структурі автопарків та рухомого складу);
- політичної ренти.

Глобалізаційні процеси та застосування індустріальних технологій, які базуються на використанні трансгенних культур, орієнтованих на експортування та часткове використання продукції в нехарчових цілях (зокрема це стосується «біопаливних» культур), посилення інтересу транснаціональних компаній до контролю над земельними ресурсами значною мірою змінюють системи виробництва та постачання продукції сільського господарства, зумовлюючи негативні економічні, соціальні та екологічні наслідки. Формування індустріального експортоорієнтованого аграрного виробництва, яке спирається головним чином на монокультури та інтенсивні технології, призводить до руйнування традиційних сільських громад, порушення рівноваги у диверсифікованих системах виробництва продовольства, має негативний вплив на здоров'я громадян та екосистеми, призводить до зростаючої залежності від кон'юнктури глобального ринку [10, с. 11].

У 2018 р. спостерігалася негативна тенденція зниження рівня індексу умов торгівлі щодо м'яса та їстівних субпродуктів; риби і ракоподібних; молока та молочних продуктів, яєць птиці; натурального меду; окремих інших продуктів тваринного походження; живих дерев та інших рослин; їстівних плодів та горіхів; шелаку природного; цукру і кондитерських виробів з цукру; какао та продуктів з нього; готових продуктів із зерна; продуктів переробки овочів (табл. 2).

Табл. 2. Індекс умов торгівлі за окремими товарними групами в Україні

Товарні групи за УКТЗЕД	2017 р.	2018 р.	2018 р. до 2017 р., (+,-)
Живі тварини	102,3	114,9	12,6
М'ясо та їстівні субпродукти	112,5	110,7	-1,8
Риба і ракоподібні	100,8	97,1	-3,7
Молоко та молочні продукти, яйця птиці; натуральний мед	108,5	97,4	-11,1
Інші продукти тваринного походження	112,9	96,7	-16,2
Живі дерева та інші рослини	113,9	104,1	-9,8
Овочі	94,5	95,2	0,7
Їстівні плоди та горіхи	146,3	106,6	-39,7
Кава, чай	85,7	111,2	25,5
Зернові культури	102,1	105,6	3,5
Продукція борошномельно-круп'яної промисловості	118,8	127,7	8,9
Насіння і плоди олійних рослин	97,9	98,4	0,5
Шелак природний	113,3	94,4	-18,9
Рослинні матеріали для виготовлення продукції	84,2	190,5	106,3
Жири та олії тваринного або рослинного походження	92,3	103,0	10,7
Продукти з м'яса, риби	92,7	99,3	6,6
Цукор і кондитерські вироби з цукру	97,6	82,6	-15,0
Какао та продукти з нього	111,4	100,0	-11,4
Готові продукти із зерна	104,9	100,6	-4,3
Продукти переробки овочів	112,9	107,6	-5,3
Різні харчові продукти	93,1	98,3	5,2
Алкогольні і безалкогольні напої та оцет	97,4	108,2	10,8
Залишки і відходи харчової промисловості	89,7	112,2	22,5
Тютюн і промислові замітники тютюну	93,7	100,2	6,5

Джерело: складено автором на основі [4]

Сировинна спрямованість українського експорту вимагає втілення в життя стратегій диверсифікації експорту та збільшення питомої частки товарів з високою доданою вартістю. На нашу думку, підтримка

конкурентних переваг аграрних підприємств на світовому можлива за рахунок ретельного планування зовнішньоекономічної діяльності, нагромадження капіталу, залучення інноваційного менеджменту, глобального маркетингового позиціонування та моніторингу логістичних ланцюгів.

Простеження руху вітчизняних агропродовольчих товарів вздовж логістичних експортних ланцюгів із залученням сучасних інформаційних технологій сприятиме відображенню запитів споживачів щодо якісних характеристик продукції, вдосконаленню управління якістю та гарантуванню безпечності сільськогосподарської продукції.

Висновки. Отже, позитивні тенденції розвитку кон'юнктури світового ринку свідчать про сприятливі можливості розширення масштабів експортоорієнтованої діяльності підприємств аграрного сектору економіки України. Вищі темпи росту обсягів українського експорту продовольчих товарів та сировини для їх виробництва в країни ЄС, порівняно з іншими країнами, свідчать про можливості зміцнення конкурентних переваг на ринку вказаного інтеграційного об'єднання за рахунок зменшення ресурсоорієнтованого експорту та збільшення обсягів постачання товарів з високою доданою вартістю. Технологічний моніторинг вздовж експортних ланцюгів постачання агропродовольчих товарів сприятиме відображенню вимог споживачів світового ринку щодо ідентифікації якісних характеристик продукції та гарантій її безпечності.

Література

1. Войчак Д. А. Модернізація інфраструктури експорту агропродовольчої продукції України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2017. Вип. 14, ч.1. С. 46-50.
2. Галаган О. В. Підвищення ефективності експортної діяльності підприємств АПК на засадах стратегічного управління. *Європейські перспективи*. 2012. №2, ч.2. С. 15-20.
3. Ганза І. В. Експортний потенціал вітчизняних підприємств АПК в дискурсі інтеграції до європейського ринку. Глобальні та національні проблеми економіки. 2015. № 5. С.116-121. URL : <http://global-national.in.ua/archive/5-2015/24.pdf>
4. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>
5. Іжевський П. Г. Агропромисловий комплекс України: сучасний стан, тенденції та перспективи розвитку. *Інтелект XXI*. 2018. № 3. С. 59-64.

6. Кернасюк Ю. Експортні можливості України. Агробізнес сьогодні / Економічний гектар. 2019. 7 лютого. URL: <http://agro-business.com.ua/agro/ekonomichnyi-hektar/item/12900-eksportni-mozhlyvosti-ukrainy.html>
7. Маркова С. В., Шевченко О. М., Олійник О. М. Механізм формування експортного потенціалу підприємств агробізнесу в умовах євроінтеграції. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Економіка і менеджмент*. 2016. Вип. 19. С. 70-74.
8. Патица Н. Пріоритети забезпечення конкурентоспроможності сільського господарства України на світових ринках. *Agricultural and Resource Economics: International Scientific E-Journal*. 2018. №4 (4). С. 130-145. URL: <https://www.are-journal.com>.
9. Стратегія розвитку експорту продукції сільського господарства, харчової та переробної промисловості України до 2026 року. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/news/uryad-shvaliv-eksportnu-strategiyu-shchodo-agrarnoyi-produkciyi-do-2026-roku>
10. Roohafkan P., Altieri M.A. (2016). *Forgotten Agricultural Heritage: Reconnecting Food Systems and Sustainable Development*. Taylor & Francis, 272 p.
11. van Toorn Nikki (2019). Agricultural Export Value over 90 bn Euros in 2018. URL: <https://www.cbs.nl/en-gb/news/2019/03/agricultural-export-value-over-90-bn-euros-in-2018>

References

1. Voichak, D. A. (2017). Modernization of infrastructure of the agrofood market of Ukraine. *Scientific Bulletin of Uzhorod National University*, 14 (1), 46-50.
2. Galagan, O. V. (2012). Галаган О. В. The improvement of export activities' performance of agrarian enterprises in the context of strategic management. *European Perspectives*, 2 (2), 15-20.
3. Ganza, I. V. (2015). Export potential of domestic enterprises of agro-industrial complex in discourse of integration into European market. Експортний потенціал вітчизняних підприємств АПК в дискурсі інтеграції до європейського ринку. *Global and National of Economy's Problems*, 5, 116-121. Retrieved from: <http://global-national.in.ua/archive/5-2015/24.pdf>
4. State Statistics Service of Ukraine (2019). Retrieved from: <http://www.ukrstat.gov.ua>

5. Izhevskiy, P. (2018). Agro-industrial complex of Ukraine: contemporary state, trends and prospects of development. *Агропромисловий комплекс України: сучасний стан, тенденції та перспективи розвитку. Intellect XXI*, 3, 59-64.
6. Kernasiuk, Y. (2019). Export possibilities of Ukraine. *Agribusiness Today*, 7 February. Retrieved from: <http://agro-business.com.ua/agro/ekonomichnyi-hektar/item/12900-eksportni-mozhlyvosti-ukrainy.html>
7. Markova, S. V., Shevchenko, O. M., Oliinyk, O. M. (2016). Export potential formation mechanism of agricultural enterprises in conditions of European integration. *International Humanitarian University Herald. Economics and Management Series*. 19, 70-74.
8. Patyka, N. (2018), Priorities ensuring of the Ukraine's agriculture competitiveness in the world markets. *Agricultural and Resource Economics: International Scientific E-Journal*, [Online], vol. 4, no. 4, pp. 130–145. Retrieved from: <http://are-journal.com>
9. The Cabinet of Ministers of Ukraine (2019). The Strategy for the development of exports of agricultural, food and processing industry products until 2016. Retrieved from: <https://www.kmu.gov.ua/ua/news/uryad-shvaliv-eksportnu-strategiyu-shchodo-agrarnoyi-produkciyi-do-2026-roku>
10. Roohafkan, P., Altieri, M. A. (2016). *Forgotten Agricultural Heritage: Reconnecting Food Systems and Sustainable Development*. Taylor & Francis, 272 p.
11. van Toorn, Nikki (2019). Agricultural Export Value over 90 bn Euros in 2018. Retrieved from: <https://www.cbs.nl/en-gb/news/2019/03/agricultural-export-value-over-90-bn-euros-in-2018>

Аннотация

А. А. Школьный

Развитие экспортно-ориентированной деятельности предприятий аграрного сектора экономики

Положительные тенденции изменения конъюнктуры глобального рынка являются предпосылками стимулирования украинского экспорта. Потребность в увеличении экспорта сельскохозяйственной продукции и продовольствия вызвана необходимостью поддержки положительного сальдо платежного баланса и повышения жизненного уровня населения.

Целью статьи является анализ основных проблем развития экспортно-ориентированной деятельности предприятий аграрного сектора экономики. Системно-

синергетический подход использован как теоретико-методологическая основа исследования. Абстрактно-логический и эмпирический методы применялись в процессе освещения проблем развития экспорта, связанного с агропродовольственным предпринимательством.

В соответствии со Стратегией развития экспорта продукции сельского хозяйства, пищевой и перерабатывающей промышленности Украины до 2026 года необходимо разработать долгосрочную государственную политику с целью увеличения экспорта продукции, производимой предприятиями аграрного сектора экономики. Следует отметить четкую тенденцию увеличения объемов продовольственного экспорта в страны Европейского Союза. Вместе с тем, в статье освещены некоторые преграды для увеличения объемов взаимовыгодной торговли.

Возможности для увеличения экспорта сырья крайне ограничены. Поэтому необходимо обеспечить диверсификацию экспорта с целью усиления конкурентных позиций отечественных аграрных предприятий на мировых продовольственных рынках. Применение методов глобального конкурентного позиционирования может стимулировать увеличение удельного веса аграрной продукции с высокой добавленной стоимостью.

В статье также рассмотрены отдельные недостатки аграрной производственной системы, ориентированной исключительно на экспорт и монокультуру, что связано с усугублением социально-экономических и экологических проблем.

Мониторинг движения сельскохозяйственных товаров по экспортным логистическим цепям поставок должен отображать требования потребителей относительно стандартов качества и безопасности продукции.

Ключевые слова: экспортно-ориентированная деятельность, аграрный сектор экономики, конкурентное позиционирование, мониторинг логистических цепей поставок.

Annotation

Shkolnyi O.O.

The development of export-oriented activities of agrarian sector's enterprises

The changes that take place in the global market can stimulate Ukraine's exports. The requirements of increasing agricultural commodities and food stuff exports are attributed to the need in supporting a positive balance of trade and higher citizens' living standards.

The purpose of the article is to analyze main issues of the development of export-oriented activities of agrarian sector's enterprises.

The systems and synergetic approach was applied as a theoretical and methodological basis for the research. Abstract, logical and empirical methods were used in the process of highlighting the problems of expanding entrepreneurship through exports connected to agrifood business.

The Strategy for the development of exports of agricultural, food and processing

industry products until 2016 require the long-term state policy toward agriexport growth. There is a clear trend of increasing food export to the EU countries. However the article highlights some obstacles of mutually beneficial trade expansion. The possibilities of increasing raw materials exports are quite limited. That is why a more diversified export is needed for strengthening the competitive positions of domestic agrifirms on the global food markets. The methods of global competitive positioning can stimulate increased share of high value added processed agricultural goods.

Some shortcomings of oriented on exports and monoculture agricultural production system have been discussed in the article in the context of socio-economic and environmental issues.

The monitoring of agricultural commodities movement through the export logistics supply chains can reflect the consumers' requirement for quality and safety standards.

Key words: *export-oriented activities, agrarian sector of the economy, competitive positioning, the monitoring of logistics supply chains.*

УДК 338.46

DOI 10.31395/2415-8240-2019-95-2-69-79

TOURISM ATTRACTIVENESS OF CENTRAL UKRAINE

S. V. TYMCHUK, *Candidate of Economic Sciences*

L. M. NESHCHADYM, *Candidate of Economic Sciences*

O. M. SAKOVSKA, *Candidate of Economic Sciences*

Uman National University of Horticulture

У статті обґрунтовано вплив туристичної привабливості на розвиток економіки регіону. Був показаний рівень туристичних потоків по регіонах Центральної України. Проаналізовано стан туристичного ринку регіонів Центральної України в частині діючих суб'єктів туризму, видів туризму і цілі поїздок. Доведено важливість розвитку туристичної інфраструктури та демонстрації туристичної привабливості Центральної України, що позначиться на збільшенні дохідної частини як населення, так і місцевих бюджетів в цілому.

Ключові слова: *туристична привабливість, туристичний бізнес, туристична поїздка, внутрішній туризм, в'їзний туризм, сервіс.*